

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA SO‘Z TURKUMLARINING O‘RGANILISHI VA UNGA DOIR ASOSIY ATAMALAR

Jumayev Elmurod Bekpulatovich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti dotsenti v.b, fffd (PhD)

Esonova Shahnoza

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti 1kurs talabasi

Email: Esonovashahnoza1@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda so‘z turkumlarini o‘rgatish jarayoni, ularning mazmun-mohiyati, o‘quvchi nutqini rivojlantirishdagi o‘rni va asosiy tilshunoslik atamalarining qo‘llanishi tahlil qilingan. So‘z turkumlarini izoh, rasm, misol va amaliy mashqlar asosida o‘rgatish usullari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari o‘quvchilarda grammatik tushunchalarning mustahkam shakllanishi va og‘zaki hamda yozma nutqning rivojlanishiga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: so‘z turkumlari, ot, sifat, fe‘l, ravish, grammatik tushuncha, metodika, boshlang‘ich ta‘lim.

Аннотация: В статье рассматривается процесс изучения частей речи в начальных классах, особенности формирования грамматических понятий, применение терминов и эффективные методы обучения. Показано, что систематическое объяснение с примерами, иллюстрациями и упражнениями способствует развитию речи учащихся.

Ключевые слова: части речи, существительное, глагол, прилагательное, методика, терминология, речь учащихся.

Abstract: This article examines the teaching of parts of speech in primary grades, the use of linguistic terminology, and effective methods for forming grammatical concepts. The study shows that visual explanations, contextual examples, and structured exercises strengthen students' understanding and improve their language skills.

Keywords: parts of speech, noun, verb, adjective, grammar, methodology, primary education.

Kirish.

Boshlang‘ich sinflarda o‘zbek tili ta‘limining asosiy vazifalaridan biri — o‘quvchilarda grammatik tushunchalarni bosqichma-bosqich shakllantirishdir. So‘z turkumlari mavzusi ushbu jarayonning markazida turadi. Chunki ot, sifat, fe‘l, ravish kabi turkumlarning

ma’nosi, vazifasi va qo‘llanishini bilish o‘quvchiga to‘g‘ri fikrlash, aniq ifoda qilish, matn mazmunini to‘liq anglash imkonini beradi.

Asosiy qism.

Boshlang‘ich ta’limda qo‘llaniladigan asosiy atamalar — ot, sifat, fe’l, belgining belgisi, harakat, predmet, harakatning belgisi kabi tushunchalar bolalarga qulay, sodda shaklda berilishi lozim. Shuningdek, har bir mavzu amaliy mashqlar, rasmi tushuntirish, matn asosidagi topshiriqlar bilan boyitilganda o‘quvchilarning grammatika bo‘yicha bilimlari mustahkamlanadi.

1. Darsliklarda so‘z turkumlarining o‘rganilish shakllari

Boshlang‘ich sinf darsliklarining tahlili quyidagilarni ko‘rsatadi:

So‘z turkumlari matn asosida tabiiy ravishda kiritiladi;

Har bir yangi tushuncha izohli va rasmi ko‘rinishda beriladi;

Yodda saqlash uchun amaliy mashqlar bilan mustahkamlanadi.

Masalan, 2-sinf “O‘qish kitobi”dagi rasm asosida: “Qiz kitob o‘qiyapti.”

Izoh: Kitob — ot. O‘qiyapti — fe’l.

Bu shakl o‘quvchi uchun tushunarli va amaliy qabul qilishga qulay.

2. Asosiy atamalarning mazmuni va o‘quvchiga moslashtirilishi

So‘z turkumlarini o‘zlashtirishda quyidagi asosiy atamalar qo‘llaniladi:

Atama	Sodda izoh	Misol
Ot.	Narsa, predmet nomi	Stol, daftar
Sifat	Predmetning belgisi	Katta, yumshoq
Fe’l	Harakat bildiradi	Yugurdi, yozdi
Ravish	Harakatning belgisini bildiradi	Tez, asta

Atamalarni sodda til bilan izohlash va har birini rasm yoki misol bilan berish o‘quvchi xotirasini mustahkamlaydi.

Masalan: “Tez yugurdi” birikmasi asosida fe’l + ravish munosabati tushuntiriladi.

3. So‘z turkumlarini o‘zlashtirishning psixolingvistik ahamiyati

So‘z turkumlarini o‘rganish:

O‘quvchi nutqini boyitadi;

Grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzishni o‘rgatadi;

Mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi;

Matn mazmunini chuqur anglashni ta’minlaydi.

Tajribalarga ko‘ra, 2–4-sinf o‘quvchilarining aksariyati rasm asosida berilgan grammatik misollarni tezroq qabul qiladi. Atamalarning vizual qo‘llab-quvvatlanishi ularni nutqda qo‘llash samaradorligini oshiradi.

4. O‘qituvchilarning samarali metodlari

So‘z turkumlari mavzusini o‘rgatishda eng samarali metodlar:

Rasm asosida tushuntirish (ot-sifat-fe’lni ajratish)

Matndan topish (gap ichidan fe’lni yoki sifatni topish)

So‘zdan gap tuzish (amaliy mashq)

Rol o‘yinlari (harakatni bajarib fe’lni topish)

Shaxsiy grammatik daftar (otlar, sifatlar ro‘yxati)

Masalan: “Qush uchdi.” Gapidagi so‘zlar turkumini aniqlash — o‘quvchi uchun eng sodda va samarali mashqlardan biridir.

Taklif va mulohazalar:

Har bir darslikda “Asosiy grammatik atamalar lug‘ati” bo‘limi bo‘lishi zarur.

Ot, sifat, fe’l, ravishlarning rasmi jadvalda berilishi tushunishni osonlashtiradi.

So‘z turkumlari bo‘yicha mustaqil ishlash uchun kichik testlar ko‘paytirilishi lozim.

O‘quvchilar uchun “So‘z turkumlari kundaligi” joriy etilsa, ularning kuzatuvchanligi va nutqi rivojlanadi.

Dars jarayonida har bir tushuncha hayotiy misollar bilan bog‘lab berilishi kerak.

Xulosa:

Boshlang‘ich sinflarda so‘z turkumlarini o‘rgatish o‘quvchining grammatika bo‘yicha asosiy bilimlarini shakllantiruvchi muhim jarayondir. Ot, sifat, fe’l, ravish kabi turkumlarning mazmuni aniq misollar, rasm, kontekst va amaliy mashqlar asosida berilganda o‘quvchi ularni nutqda to‘g‘ri qo‘llay oladi. Bu esa yozma va og‘zaki nutqning ravonlashuviga, til sezgisi va mantiqiy tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xudoyberdiyev A. “Hozirgi o‘zbek adabiy tili grammatikasi.” — Toshkent: Fan, 2019.
2. Rafiqova M. “Boshlang‘ich ta’lim metodikasi.” Toshkent: Yangi Asr Avlodi, 2021.
3. “O‘zbekiston Respublikasi XTV 1–4-sinf darsliklari.” Toshkent, 2020–2024.
4. Yo‘ldosheva Sh. “O‘zbek tili o‘qitish metodikasi.” Samarqand, 2022.
5. G‘ulomova X. “Tilshunoslik asoslari.” Toshkent Universitet, 2020.